

Egy kisebbségben élő népcsoport néprajza összefoglalásának nehézségei a 20. század végén

(Szlovákiai példa)

E dolgozat címében felvetett probléma természetesen nem kisebbség-specifikus, hiszen általában is megkérdendő, hogy a 20. század legvégén érdemes-e nemzeti (illetve adott esetben nemzetiségi) néprajzi összefoglalásokat írni, s ha igen, akkor az hová helyezze érdeklődése súlypontjait? Ha meg nem, akkor felvetődik a kérdés: mi a dolga, mi legyen a dolga a néprajzkutatónak (akit én – az európai etnológia értelmében – etnológusnak tartok) az új évezredben? Továbbá, amennyiben amellett maradunk, hogy összefoglalásokra a jövőben is szükség lesz: mik az előnyei és hátrányai az egyszerűsítés, illetve kollektív munka eredményeként született összefoglalásoknak? Mely szempontokat érdemes figyelembe venni egy-egy szintézis elkészítése során? A hosszabb-rövidebb kisebbségi lét persze további módszertani problémákat is felvet: ilyen például az impériumváltásokból fakadó külső hatások szerepe a populáris kultúra alakulásában.

Tapasztalataim teljesen gyakorlatiak. Néhány esztendeje a szlovákiai magyarok néprajzi jellemzésére vállalkoztam, s ennek az összegzésnek állok most abban a stádiumában, amikor már látni vélem olykor azt a bizonyos fényt az alagút végén. A kötet címe végül is nem a *Szlovákiai magyarság néprajza* lesz, ahogy azt a munka kezdetekor terveztem. Ennek több oka van, az alábbiakban érintőlegesen erre is kitérek. Valamivel bonyolultabb, hitem szerint pontosabb és többet mondó cím mellett maradtam: *Hagyomány és változás. A szlovákiai magyarok populáris kultúrája a 20. században*.

A továbbiakban tehát azokhoz az elméleti és módszertani kérdésekhez fűzök megjegyzéseket, amelyek munkám írása során vetődtek föl. Nincs itt arra természetesen sem mód, sem tér, hogy bármelyik, alább előhozandó kérdést a maga teljességében körbejárjam. Inkább csak jelezni szeretném a problémát azzal a megjegyzéssel, hogy az említett könyvben valamivel részletesebb kifejtésükre is mód nyílt, illetve abban a reményben, hogy egyszer alkalom adódhat tán mélyrehatóbb megvitatásukra is.

1.

Egy-egy néprajzi szintézis megírását, mint tudjuk, el is lehet sietni, ami nagy hiba lehet, ám legalább ekkora, ha a tudomány mindenkori belső fejlődéséhez képest megkésve tesszük ezt. A kérdés tehát az: érdemes-e, lehet-e egyáltalán a 20. század végén, a 21. század elején hiteles nemzeti néprajzi szintéziseket írni?

A néprajz romantika korabeli felfogása alapján aligha. Mivel azonban a nyelv, ha akarjuk, ha nem, végső soron mégiscsak meghatározza nemcsak mindennapjainkat, hanem a társadalomtudományokban (ezen belül a néprajzban fokozottan) követett módszereinket, a néprajzi szintézisek még hosszú ideig nemzeti keretek között maradnak. Tanulságos bizonyíték erre két, viszonylag új német néprajzi kézikönyv. A Rolf W. Brednich által szerkesztett tanulmánykötet alcímében bevezetést ígér az európai etnológia kutatási területébe, miközben az egyes fejezetszerzők a német nyelvterület népi kultúrájának (kultúráinak) egyes részjelenségeit mutatják be¹. A másik példa Wolfgang Kaschuba legújabb néprajzi összegzése az európai etnológiáról, aminek bevezetésében a szerző bevallja, hogy az általa nyújtott európai etnológia elsősorban mégiscsak német lesz².

Egészen kiélezve a kérdést persze az is feltehető, hogy lehet-e egyáltalán objektív az európai etnológia? Nem tartom valószínűnek, ha azt európai szakember műveli, hiszen óhatatlanul jobban ismeri a saját népe népi kultúráját, talán elfogult is vele szemben (olykor pozitív, máskor negatív értelemben), így talán szerencsésebb lenne, ha mondjuk egy japán kutató (végül is van ilyen!) végezne kutatásokat Európában, az európai etnológia jegyében. Végső soron azonban az is magán hordozná a szubjektivitás jegyeit. Eklatáns példákkal szolgál erre Bronislaw Malinowski naplója³.

Fölvetődnek persze más problémák is. Az utóbbi évtizedek tudományfejlődése nyomán az európai etnológia kérdésföltevései oly mértékben különböznek a hagyományos nemzeti néprajztudományok problémaszemléletétől, valamint kutatási tárgya, a „népi kultúra” is olyan gyökeres változásokon ment keresztül a 20. században, hogy ezt nem észrevenni, egy-egy szintézisben nem láttatni felelőtlenség volna. Éppen ezért kérdéses, hogy nevezhetjük-e ma is ezt az elit kultúrával szembenálló kulturális jelenségcsoporthoz ugyanúgy „népi kultúrának”, mint ahogy azt tették eleink, tudjuk, alapvetően a paraszti kultúra jelölésére? Véleményem szerint nem. Röviden összefoglalva azért nem, mivel a népi kultúra kifejezés egy társadalmi réteg, a „nép” (amely alatt hagyományosan egy adott etnikumhoz kapcsolva a parasztságot és a vele szoros kapcsolatban álló kézműveseket, pásztorokat értette/érti a néprajztudomány), míg a kultúrának az a felfogása, amiről most beszélünk, lényegében nem kötődik semmilyen társadalmi rétegre. A kulturális jelenségek egy olyan sajátos, alapvetően közösségi megnyilvánulási formáiról van szó, amelyek bárki számára hozzáférhetőek és bármely társadalmi rétegre jellemzőek lehetnek bizonyos helyzetekben⁴. Mindebből

adódóan egy mai összegzés már nem adhat olyan, többé-kevésbé idealizált (nemzeti) népi kultúra-képet, amely a különböző archaikum-morzsák összerakásából készült, hiszen az jobb-rosszabb rekonstrukció-kísérlet lehet csupán. És itt a hangsúly a kísérleten van.

Tegyünk azonban egy kis kitérőt és nézzük meg, hogy miben összegezhetőek az egyszerűs, illetve kollektív munkák közti különbségek. Megvan persze mindkettőnek a maga előnye és hátránya. Az alábbiakban ezeket kísérem meg számba venni.

Olykor érdekes lehet megtudni, hogy egy-egy néprajzkutató miként vélekedik a tudományszak mai állásáról, illetve annak kutatási tárgyáról, a populáris kultúráról. Amellett, hogy erről is információkat szerezhetünk az egyszerűs összegzésekből, ezeknek megvan az az előnyük is, hogy a populáris kultúrát (ami végső soron egységes egész és csak a szakkutatás praktikumá darabolja egyre kisebb és kisebb speciális szakterületekre), szóval, hogy a népi kultúráról egy adott időszakban azonos szempontok szerint, azonos látásmóddal megírt szintézist vehetünk kézbe.

A többszerzős munkák kétségtelen előnye, hogy az egyes szakterületekről az adott témakörök specialistái referálnak, jó esetben a tudomány teljes naprakész állása szerint (egy szerző ezt összegzően csak igen kivételes esetben képes produkálni). Másrészt ezeknek a szintéziseknek a mozaikkockái általában csak igen lazán kapcsolódnak egymáshoz, olykor nem is egészen kompatibilisek, így ahhoz, hogy segedelmükkel rekonstruálni lehessen a populáris kultúrát, mint egészet, az olvasó fokozott beleérző-képességére, intuíciójára van szükség. Vagy esetleg arra, hogy később valaki mégiscsak vállalkozzék ennek alapján egy egyéni szintézis megírására...

Számtalan példát (köztük magyarokat, szlovákokat, cseheket, lengyeleket stb.) lehetne felhozni a két munkamódszer illusztrálására, de válasszunk egy semlegesebbet. A Svájc néprajzát összefoglalóan bemutató, csaknem fél évszázadnyi különbséggel megjelent két munkát. Az egyiket teljes egészében Richard Weiss írta⁵, míg a másik egy kollektív vállalkozás eredménye⁶. Számomra az előbbi az izgalmasabb olvasmány, s annak ellenére, hogy fél évszázada íródott, ma is időszerűnek, modern szemléletűnek hat (legalábbis kelet-közép-európai mércével mérve). A Paul Hugger által összeállított opus viszont rengeteg megbízható információt, pontos jellemzést tartalmaz, ám mégis (több) tucatnyi kutató szemüvegén keresztül láttatja tárgyát. Ezáltal kézikönyvként jól hasznosítható, egy-egy adat, jelenség leírása, értelmezése megtalálható benne (alkalomadtán „föl lehet ütni”), de ha elejétől kezdve akarjuk végigolvasni, akkor alkotó elemeire hullik szét. Nincs meg benne az a belső feszültség, az a belső ív, ami csak egyszerűs munkák sajátja lehet.

A szubjektivitást persze a többszerzős művek sem kerülhetik el, hiszen – amint arról fentebb már volt szó – a valós populáris kultúra tökéletes megismerése célunk lehet ugyan, de azt is tudatosítani kell, hogy ezt a célt maradéktalanul sosem érhetjük el. Marad tehát egy többé-kevésbé szubjektív rekonstrukciós kísérlet lehetősége. Ez a rekonstrukció (jó esetben) közelít-

het ugyan a valósághoz, de azt sosem éri el. Ezért szubjektív tehát bármennyi specialistát bevonó, bármennyire is az objektivitásra, az objektivitás látszatára törekvő néprajzi szintézis. Itt aztán igen nagy a néprajzkutató felelőssége, hiszen egy olyan munkát tesz le az asztalra, amely óhatatlanul konstruált/rekonstruált kép, s az olvasó pedig általában azt hiszi, hogy valóságosan az a „bemutatott” kultúra. Így aztán kialakult egy (népi, paraszti, populáris) kultúra-kép, amely valójában a kutatók által lett megalkotva. Becsületesebb hát, ha ezt egy szintézis elején rögtön meg is mondjuk. Lényegében minden részlettanulmány, bármilyen tudományos néprajzi interpretáció elején le kellene ezt szögezni, de ez talán túlzás⁷.

2.

Tudományos közhelynek számít, hogy a nemzeti kisebbségi sorba, bizonyos fokú izoláltságba, peremhelyzetbe került népcsoportok jobban ragaszkodnak hagyományaikhoz, kultúrájukban jóval több archaikumot őriznek meg, mint azt egy nemzetállam keretei közt élő többségi nemzet esetében megfigyelhetjük. Nos, ez a megállapítás igaz is, meg nem is. S a szlovákiai magyarság esetében inkább nem igaz, mint igaz. Arról van szó ugyanis, hogy az lehet, hogy az anyaországiéhoz képest bizonyos, nemzethez kötött hagyományok a nemzeti vonalon nem fejlődnek tovább (ergo: egy archaikusabb állapotot konzerválnak ideig-óráig), ám közben az egész kultúrát egyrészt az impériumváltásokból adódóan egy sor olyan hatás éri, amelyek fejlődését az anyaországitól más irányba mozdítja el. Ha tehát egy nemzeti kisebbség néprajzát meg akarjuk írni a 20. század végén, akkor semmiképpen nem hagyhatóak figyelmen kívül azok a hatások, azok a fejlődési tendenciák, amelyek erre a kultúrára az elmúlt nyolc évtized alatt jellemzőek voltak. A kérdésről az utóbbi időben több alkalommal is módomb nyílt részletebben is szólni, így most az impériumváltásokból adódó hatásváltozásokra nem vonultatok föl konkrét példákat⁸. Másrészt ez a nézet mintegy prekonceptcionálisan úgy képzeli el a különböző nyelvű népek egymás mellett élését, mintha azok egymástól elszigetelten éltek volna (a német *Sprachinsellvolkskunde* hatása?). A helyzet viszont ennek éppen ellenkezője. Állandó, mindennapi gazdasági, rokoni, társadalmi kapcsolatok jellemzik általában a különböző nyelvű népcsoportok együttélését, amiben a másik csoport nyelve csak a legritkább esetben szokott akadályt jelenteni. Ezekben a kontaktónakban a lakosság ugyanis rendszeren többnyelvű, legalábbis a mindennapi egymást-megértés szintjén. Térségünkben ennek a többnyelvűségnek a kialakulását segítette több évszázadon keresztül a széles körben (a polgári, értelmiségi családokkal kezdve egészen a kézművesekkel, kereskedőkkel, parasztsággal bezárólag ismert és praktizált) cseregyekrendszer intézménye. Lényege, hogy a különböző nyelvű családok iskoláskorú gyermekeiket hosszabb-rövidebb időre a szó szoros értelmében kicserélték és a sajátjuk-

ként nevelték néhány hónapon vagy akár egy-két esztendőn át is. Ez alatt az idő alatt a gyerek nemcsak az adott család nyelvét sajátította el, hanem megismerte azok kulturális normáit is. A cseregyerekrendszer a mai Szlovákia területéről ismerjük magyar–szlovák, magyar–német, német–szlovák relációban is⁹. A többnyelvűsége jó példa a Kassa környéki *mánta* nyelvsziget (Mecenzéf, Stósz). A mánták egy sajátos német dialektust beszélnek a mai napig, miközben a szlovák és a magyar mellett bírják az irodalmi német nyelvet is. A régi pozsonyiak szintén háromnyelvűek voltak, s miközben meg tudták magukat értetni magyarul, szlovákul és németül, egymás között egy sajátos *pressburger-nyelvet* alakítottak ki, ami végső soron e három szabad keveréséből jött létre. Önironikusan az egyikük meg is jegyezte, hogy az „igazi *pressburger három nyelvet beszél, de egyiket sem jól*”. Mindez persze mit sem változtat azon, hogy a napi kapcsolatoknak semmilyen nyelvi akadály nem volt¹⁰. Szlovákiából még számtalan példát hozhatnék föl a különböző etnikumok együttélésére, ami számomra azt a tanulságot jelentette, hogy a szlovákiai magyarok populáris kultúrája önmagában gyakorlatilag nem is ábrázolható. Néhány elszigetelt kivételtől eltekintve olyannyira összekapcsolódott (és összekapcsolódik) a magyarok, szlovákok, németek, ruszinok stb. mindennapi élete, hogy általában bajos eldönteni, hogy adott esetben melyik etnikum kulturális jelenségéről van szó. A Somorja melletti, magyar lakosságú Tejfaluban dívik a farsangi maszkos alakoskodó szokások egy változata, *dőrejárás* néven. Hasonló a vágfarkasdi *tőkehúzás*, amelyben ugyanúgy résztvesznek a református és katolikus magyarok, mint az evangélikus szlovákok. A közeli Kisváradon (amelynek lakossága a török kiűzése után, a 18. században idetelepített cseh-morva nyelvűekből vált a 20. századra szlovákká), szóval Kisváradon szintén ismeretes a *tőkehúzás* szokása. Tudom, persze, hogy e szokáskör jóval nagyobb területen, több nép körében ismeretes Európa-szerte, mostani példáimat csupán azért hoztam föl, mert mind a mai Szlovákia területén, lényegében magyar környezetben dokumentálható. Mégsem lehet kimondani, hogy magyar szokásról lenne szó. Szenc környékére a fehérhegyi csata után cseh protestáns testvérek menekültek, akik ott letelepedve mára elmagyarosodtak. Érsekújvártól északra a 18. században cseh-morva telepések érkeztek, akik mostanra elszlovákosodtak. Kultúrájuk szlovák-e, magyar-e vagy esetleg cseh-morva? A dénesdi katolikus németek és katolikus magyarok minden gond nélkül összeházasodtak, kultúrájuk gyakorlatilag teljesen egybemosódott, miközben a szomszédos Misérd evangélikus németjeivel semmilyen kapcsolatban nem állottak. Az Ipoly alsó folyása mentén van néhány település (Bajta Helemba, Leléd), amelyek lakossága kimutathatóan a 18. században idetelepült szlovákokból áll. Napjainkra teljesen elmagyarosodtak és egy viseleti csoportba tartoznak a magyar eredetű és ma is magyar Ipolyszalkával és Ipolykiskeszivel, valamint az Ipoly bal partján (a mai Magyarország területén) fekvő, magukat szlováknak (!) valló ipolytölgyesiekkel és a letkésiekkel. Kultúrájuk (viseletük) vajon szlovák-e vagy magyar? A Vág középső folyása mentén,

Galgóc környékén található néhány elszlovákosodott magyar falu. Földrajzi és családnévek sora, néhány ételmegnevezés bizonyítja ezt. Nyitra környékén szintén számos, eredetileg magyar, mára elszlovákosodott lakosságú település található. Kultúrájuk azonban szlovák-e vagy magyar? Komáromtól északra fekszik néhány település, amelyek egy viseleti csoportot alkotnak. A zömében magyar lakosságú Martos, Hetény, Komáromszentpéter, Madar, Naszvad és Imely mellett ide tartozik a 18. századi telepítésű, a mai napig szlováknak megmaradt Újgyalla is¹¹. Tekintható-e magyarnak ez a viselet, ahogy azt a Magyar Néprajzi Lexikon megfelelő kötetében a martosi viselet cím-szóban sugallja? Az egykori Torna megye területén található Tornahorvát 18. századi telepítésű elmagyarosodott ruszin falu. Nem messze tőle fekszik Falucska, amely viszont egy elszlovákosodott ruszin település. A szintén közeli Buzita elmagyarosodott lengyel enkláve. Ezeknek kultúrája vajon köthető-e bármelyik etnikumhoz is teljes kizárólagossággal? A példákat, a kérdéseket szinte tetszés szerint szaporíthatnám¹². Arra figyelmeztetnek mindenestre, hogy az átadás-átvétel kérdését a néprajzban sokkal figyelmesebben kell kezelni¹³, illetve, hogy nagyon is csínján kell bánni bármelyik néprajzi jelenségnek etnikus jelzőkkel való címkézésével¹⁴.

Végezetül az átadás-átvétel kérdéséhez, illetve az archaikumok továbbélésének problematikájához engedtessek meg két példát fölhoznom, amit annak bizonyítékának vélek, hogy a népi kultúra korábban sem volt egy magába forduló, a külvilágtól elzárt, „önellátásra törekvő” organizmus, ahogy azt egy időben előszeretettel hangoztattuk.

Nagy szenzációt keltett, amikor Ág Tibor, neves szlovákiai magyar népzene-kutató az ötvenes években megtalálta a *Falbaépített feleség* egy zsérei változatát¹⁵. Igazolódni látszott ezzel az a tétel, miszerint egy „ősi”, valamilyen az egész magyar nyelvterületen ismert balladával van dolgunk, ami mára már csak a peremvidékeken maradt meg, többek között a zoborvidéki Zsérén. Nos, ha ez így is lenne, már az a tény is több mint gyanús, hogy a zsérei változatban nem a közeli gimesi vár, hanem az erdélyi variánsokból is jól ismert dévai szerepel. A népköltészet egyik legszembetűnőbb jelensége, hogy az egyes vándorszövegeket általában aktualizálja, az adott térséghez köti. Jó példával szolgálunk erre a 19–20. századi katonadalok, amelyekben az impériumváltások függvényében mindig más és más kaszárnyanevek szerepelnek (nálunk például Miskolcot Terezín váltotta föl), amelyekben Ferenc Jóskát Masaryk, majd Gottwald követte. Feltűnő hát, hogy a Zoborvidéken, az ősi gimesi vár tövében a Kőműves Kelemen balladában az énekes számára teljesen ismeretlen dévai várat éneklük meg. Más adat is felszínre került azonban időközben, ami elgondolkodtathatja a kutatót. A kibédi Majlát Józsefné Ötvös Sára mesélte el a gyűjtőnek, Ráduly Jánosnak az alábbiakat: „*Akkor vót [1912-ben. L.J. megj.], hogy ősszel elmentem édesapámmal a nagyobbik testvéremmel Nyitra megyébe, ahol répát ástunk gróf Károlyi Lajosnak. Hat hétre vótunk ott, innen vagy kétszázan is jöttek a faluból...*”¹⁶. Nem azt akarom mondani ezzel, hogy Ráduly János adatközlőjében

megtaláltam a Kőműves Kelemen balladája zoborvidéki elterjesztőjét (bár két variánsát ő is előadta a gyűjtőnek), hanem csupán arra szeretnék figyelmeztetni, hogy az egyes néprajzi jelenségek elterjedtsége alapján nem kell okvetlen ősi, archaikus maradványokra gyanakodni. Az is gyanakvással töltheti el a kutatót, hogy vajon Kodály Zoltán éppen fél évszázaddal korábban, zoborvidéki gyűjtései során¹⁷ vajon miért nem akadt rá a szóban forgó balladára?

A különféle folklórműfajok terjedését további számtalan külső tényező segítheti. Most csak az impériumváltások nyomán megváltozott iskolai oktatás szerepére szeretnék egy példát hozni. Ujváry Zoltán 1961-ben egy kis közleményében a magyarországi Gömörből, Hét községből adott közre egy, a szlovák betyárhósról, Jánošíkról szóló, magyar nyelven elmondott történetet, ami a két népnek (a szlováknak és a magyarnak) a szóbeliségben is kifejezésre jutó kapcsolatára szép példa¹⁸. Ujvárynak, folklórkutatásait a szlovákiai Gömörben tovább folytatva, a következő évtizedekben még további magyar nyelvű Jánošík-történeteket sikerült följegyeznie a térségben. A szájhagyomány mellett Sajórecskén azonban egy olyan magyar nyelvű, ám egyértelműen az első Csehszlovák Köztársaság ideje alatt kiadott, töredékes volta miatt pontosan nem datálható iskolai tankönyvre bukkant, amely adalékul szolgálhat a Jánošík-hagyomány magyar közegbe való kerülésének egyik lehetséges módjára: „Az említett szlovákiai magyar nyelvű tankönyvben Jánošík életéről, cselekedeteiről hosszabb történetet találunk. Jirások népi mondafeldolgozását fordították magyar nyelvre. A tankönyv azért érdemel figyelmet, mert a szlovák népi hősről szóló történeteket, egyes epizódokat a magyar lakosság körében ismertté tette és a néphagyományba való bekerüléséhez hozzájárulhatott, vagy pedig már a néphagyományban ismert mondákat felelevenítette, felfrissíthette”¹⁹. Megjegyzendő, hogy a két világháború között Csehszlovákiában kiadott nagyszámú magyar nyelvű iskolai tankönyvek közül több is tartalmaz Jánošík-történeteket. Legyen elég itt utalni a Lengyel–Bučenec szerzőpáros olvasókönyvére a magyar tannyelvű polgári iskolák számára²⁰, továbbá Bučenec Dániel két olvasókönyvére, amelyek a magyar tannyelvű népiskolák II–III., illetve a IV–VI. évfolyamai számára készültek. Az általam ismert legkorábbi tankönyv Klima Szaniszló *Csehszlovák Köztársaság honismertetése*²¹ című munkája, amelyben a Jánošík-hagyomány, feltehetően Jirások alapján, szintén ismertetésre kerül²².

Ez a példa egyrészt ékes bizonyosság arra, hogy a különféle folklórműfajok, sok más csatorna mellett, az iskolai oktatás segédelmével is terjednek. Másrészt azért is fontos adalék, mivel egy más állami fennhatóság alatt készült tankönyveknek a magyar szájhagyományra gyakorolt hatásával számolhatunk. Az erős feltételes mód használata ebben az esetben azért indokolt, mivel az általam ismert iskolai tankönyvekben szereplő Jánošík-történetek (*Jánošík papnak készül, Jánošík kincse* stb.) nem fordulnak elő az Ujváry Zoltán által közölt magyar anyagban. Másrészt nyilvánvaló (és ezt Ujváry is hangsúlyozza), hogy a Hét-ben lejegyzett történet (mivel ez a tele-

pülés sosem tartozott Cseh/Szlovákiához) nem az iskolai oktatás révén került a szájhagyományba. Ebből is látható, hogy a folklórműfajok élete mennyire összetett és csak komplex elemzésekkel érthető meg a maguk teljességében.

3.

Összefoglalva az elmondottakat, a kisebbségi sorba került magyar népcsoportok populáris kultúráját az elmúlt nyolcvan esztendő alatt (illetve bizonyos szempontból már korábban is) több olyan hatás érte, amely hatások az anyaországiak mindennapjaiban nem vagy másként jelentkeztek (s ehhez hozzátehetjük, hogy a más-más országokba, más-más kultúrájú népekkel egy államalakulatba zárt magyarok populáris kultúrája egymáshoz képest is különbözőképpen alakult az elmúlt évszázadban). Az a szakmai előfeltevés tehát, hogy a kisebbségi sorba, peremhelyzetbe került magyarok kultúrájukban több archaikumot őriztek meg, mint az anyaországiak, csak részben igaz.

Mindezek ismeretében is lehet és kell is néprajzi összegzéseket írni, ám ezek a szintézisek nem követhetik többé a korábbiak példáját. Nem (pontosabban: nem csak) archaikum-morzsákból fölépített rekonstrukciókra van ma szükség, hanem a most, szemünk előtt lejátszódó folyamatok rögzítésére, lehetőségek szerint törvényszerűségeik megállapítására. Ezen a téren miben sem különbözik egy nemzeti kisebbségi sorban élő népcsoport és egy többségi nemzet népi kultúrájának a szintézise. Amiből az a (nem is módszertani, hanem inkább tárgyi) különbség adódik, hogy az adott nemzeti kisebbséget a 20. századi impériumváltásokból adódóan egy sor olyan hatás is érte, amely hatások a többségi nemzetet jórészt megkímélték. Mindeközben talán fokozottabban vannak jelen az általunk is vizsgált térségben az olyan interetnikus kapcsolatok, amelyeknek a populáris kultúrát alakító hatása jóval intenzívebb, mint a mai Magyarország területén.

A problémát inkább az jelenti, hogy a fenti szempontok figyelembevételével meglehetősen kevés vizsgálat valósult meg napjainkig, tehát ha valaki összefoglalásra vállalkozik, akkor e téren inkább csak a kutatás hiányosságait, az elvégzendő feladatokat veheti számba. Horváth János szavai tehát ebben az esetben is igazak lehetnek: *„A tervszerű előmunkálatok hiányát megsínyli minden összefoglalás, viszont összefoglalás megkísérlése nélkül soha sem jutnánk el a további teendők világos kijelöléséig”*.

IRODALOM

ÁG Tibor

„Kőműves Kelemen” a Zoborvidéken. Néprajzi Közlések. Budapest. 1. sz. 90.

BREDNICH, Rolf W. (Hg.)

1994 *Grundriss der Volkskunde*. Einführung in die Forschungsfelder der Europäischen Ethnologie. 2. átdolgozott, bővített kiadás. Berlin

BURKE, Peter

1984 *A populáris kultúra a történettudomány és az etnológia mezsgyéjén*. Ethnographia.85. 362–373

GREVERUS, Ina-Maria

1978 *Kultur und Alltagswelt*. Eine Einführung in Fragen der Kulturanthropologie. München

HOFER Tamás

1994 Népi kultúra, populáris kultúra. Fogalomtörténeti megjegyzések. In KISBÁN Eszter (szerk.): *Parasztkultúra, populáris kultúra és a központi irányítás*. Budapest 233–247.

HUGGER, Paul (Hg.)

1992 *Handbuch der Schweizwerischen Volkskultur*. Leben zwischen Tradition und Moderne. Ein Panorama des schweizerischen Alltags. 1–3. Zürich

KASCHUBA, Wolfgang

1999 *Einführung in die Europäische Ethnologie*. München

KODÁLY Zoltán

1907 *Balladák*. Ethn. 18. 38–42., 108–112., 153–156., 230–234.

LISZKA József

1996a *Das Tauschkind-System im slowakischen Teil der Kleinen Tiefebene*. Zeitschrift für Balkanologie. 32. 58–72.

1996b Etnikai és kulturális folyamatok a pannon térség északi határvidékén. Problémafölvetés és előzetes megjegyzések. In: KATONA Judit – VIGA Gyula (szerk.): *Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei*. Miskolc. 201–207.

1998 A (cseh)szlovákiai magyarság populáris kultúrája 1918–1998. In: TÓTH László(szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. I. Budapest 168–206.

1999a German-Hungarian Coexistence during the First Half of the Twentieth Century. In: FELFÖLDI László – SÁNDOR Ildikó (edited by): *Multikultural Europe: Illusion or Reality*. Budapest 139–143

1999b *Etnikus specifikum – nemzeti hagyomány – nemzettudat*. Fórum Társadalomtudományi Szemle. 1. 1. sz. 109–112.

2000a *Újabb szempontok és közelítések az 1920 utáni magyarság néprajzi kutatásában*. Néprajzi Látóhatár. 9. 1–2. sz. 89–95.

2000b *A szlovákiai magyarok populáris kultúrája a 20. században*. Korszakok és az impériumváltásokból fakadó változások. Fórum Társadalomtudományi Szemle 2. 3. sz. 67–80.

2000c A szlovákiai magyar néprajzi tudományosságtól az európai etnológiáig. A ki-sebbségi magyar néprajzi tudományosság lehetőségei és feladatai az ezredfordulón. In: CSERI Miklós – KÓSA László – T. BERECZKI Ibolya(szerk.): *Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón*. Szentendre. 51–58.

MALINOWSKI, Bronislaw

1986 *Ein Tagebuch im strikten Sinne des Wortes*. Frankfurt am Main

NIEDERMÜLLER Péter

1989 *A néprajztudomány választójai avagy a kultúrakutatás elméleti dilemmái*.

BUKSZ 1. sz. 79–84.

RÁDULY János

1979 *Elindultam hosszú útra*. A kibédi Majlát Józsefné Ötvös Sára népballadái. Bukarest

WEISS, Richard

1946 *Volkskunde der Schweiz*. Zürich

UJVÁRY Zoltán

1961 *Magyar hagyomány Jánošík szlovák betyárról*. Ethnographia. 72. 471–473.

1984 Az interetnikus kutatásokról Észak-Magyarország népi kultúrájának vizsgálatában. In: KUNT Ernő – SZABADFALVI József – VIGA Gyula (szerk.):

Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon. Miskolc. 37–51.

1986 Jánošík a gömöri folklórban. In: Uő. *Fejezetek Gömör folklórához*. Debrecen. 25–41.

1994 Népszokások interetnikus kapcsolatai a Kárpátok és az Alföld találkozásának övezetében. In: LISZKA József (szerk.): *Interetnikus kapcsolatok a Kárpát-medence északi részén*. Komárom – Dunaszerdahely. 39–48.

JEGYZETEK

¹ Brednich 1994.

² Kaschuba 1999, 10.

³ Malinowski 1986.

⁴ Vö. Burke 1984; Greverus 1978, 187–189.; Hofer 1994.

⁵ Weiss 1946.

⁶ Hugger 1992.

⁷ Niedermüller 1989, 80.

⁸ Vö. Liszka 1998; Liszka 2000a; Liszka 2000b.

⁹ Liszka 1996a.

¹⁰ Liszka 1999a.

¹¹ Vö. Liszka 1996b, 203–204.

¹² Vö. Ujváry 1994.

¹³ Vö. Ujváry 1984.

¹⁴ Vö. Liszka 1999b.

¹⁵ Ág 1961.

¹⁶ Ráduly 1979, 9.

¹⁷ Kodály 1907.

¹⁸ Ujváry 1961.

¹⁹ Ujváry 1986, 38.

²⁰ Bratislava, 1921, 164–165.

²¹ Myjava 1920.

²² 34–45. o.